

IJzeren oogst

Korneel De Rynck

IJZEREN OOGST

Een reis door Europa en
de Grote Oorlog

- 7 Voorwoord
- 11 **FN1910**
De moord in Sarajevo
en het uitbreken van de oorlog
Juni–augustus 1914
- 31 **MISIC SPEELT THUIS**
De succesvolle Servische verdediging
Augustus–december 1914
- 51 **DE SCHAT VAN SAMSONOV**
De Tannenbergs slag
Augustus 1914
- 67 **‘BLIJVEN SCHIETEN, NOM DE DIEU!’**
De Eerste Slag bij de Marne
September 1914
- 81 **DE CYCLISTEN**
De onderwaterzetting van de IJzervlakte
en de Eerste Slag bij Ieper
Oktober–november 1914
- 99 **KLEIN WENEN**
De Russische opmars in Galicië
September 1914–maart 1915
- 125 **DE TURKEN OPVROLIJKEN**
De Gallipolicampagne
Februari 1915–januari 1916

- 145 **'GORLICE 1915'**
De doorbraak bij Gorlice
Mei 1915
- 157 **EEN NATIE IN BALLINGSCHAP**
De Servische odyssee
Oktober 1915–mei 1916
- 179 **DE BURGEMEESTER VAN ORNES**
De Slag bij Verdun
Februari–december 1916
- 199 **ZANARDI EN ZANARDI**
De Slag aan de Somme
Juni–november 1916
- 225 **ON-RUSSISCH**
Het Brusilov-offensief
Juni–oktober 1916
- 243 **WARE 'T GEEN
MENSCHENSLACHTERIJ**
De Derde Slag bij Ieper
Juni–november 1917
- 261 **KRN**
De doorbraak bij Caporetto
Oktober 1917

- 275 **HET WITTE PALEIS**
Het Verdrag van Brest-Litovsk
December 1917 – maart 1918
- 283 **RESTAURANT KANGOUROU**
Operation Michael
Maart – april 1918
- 303 **VREDESSTORM**
De Tweede Slag bij de Marne
Juli – augustus 1918
- 315 **EEN JURK VOOR MRS TWANKEY**
Het ontstaan en einde van
het Salonikafront
Oktober 1915 – september 1918
- 337 **MUSEO EMOTIVO**
De Slag van Vittorio Veneto
Oktober – november 1918
- 361 **2419D**
De wapenstilstand
November 1918
- 371 Dankwoord
- 375 Bronnen
- 377 Bibliografie
- 381 Noten
- 388 Index
- 394 Kaarten

VOORWOORD

Ik weet niet meer precies wanneer de Eerste Wereldoorlog voor mij begon. Als kind zat ik bijna iedere zondag in de auto van Kortrijk naar mijn familie in de regio van Poperinge, rijdend langs verschillende Britse begraafplaatsen. Dwars door het front en altijd weer, altijd weer die vele witte zerken. De oorlog kwam vroeg, was zichtbaar en nabij. Wie in de streek woont, groeit ermee op.

Mijn overgrootouders en grootouders hebben '14-'18 aan den lijve ondervonden. Mijn overgrootvader, Maurice De Rynck, vocht de hele oorlog uit. Hij vertrok in juli 1914 vanuit zijn woonplaats Poperinge naar de kazerne in Doornik, bij het 3de Regiment Jagers te Voet. In oktober trok Maurice mee terug vanuit Antwerpen naar de IJzer. Eerst te voet van Burcht tot Zelzate, dan met de trein richting Torhout, het laatste stuk te voet van Lichtervelde naar Diksmuide. Het leek wel alsof Maurice naar huis marcheerde. Na de onderwaterzetting begon zijn Wacht aan de IJzer. Vanaf januari 1917 zat hij bij de cyclisten. Na de oorlog nam hij deel aan de Rijnbezetting. Begin 1921 keerde hij terug naar Poperinge en begon hij een kruideniers- en wijnwinkel op de Grote Markt. In 1932 verhuisde die naar de Vlamingstraat. Daar heeft mijn tachtigjarige grootmoeder nog steeds een wijnwinkel, ze is een van de oudste ondernemers in ons land.

Mijn grootouders van moeders kant zijn beiden geboren tijdens de oorlog: grootvader Joris in 1915, grootmoeder Andrea in 1917. De ouders van Andrea, Cyriel Merlevede en Emma Delava, hadden een boerderij in Reningelst, een dorp bij Poperinge. Toen de Duitse troepen in oktober 1914 de regio van Ieper bereikten, kwam er een eind aan het rustige leven rond de boerderij. In de streek reden Duitse verken-

ners te paard rond. Vluchtelingen uit andere delen van België kwamen aan. Een deel van de inwoners van Reningelst nam het zekere voor het onzekere en pakte zijn biezen. De pastoor trok burgerkledij aan en glipte weg. Cyriel en Emma besloten voorlopig nog te blijven. Dan kwamen er geallieerde troepen aan. Bij de boerderij werd een Brits legerkamp opgericht. Cyriel en Emma dreven handel met de Britten, na een tijdje spraken ze wat Engels. Af en toe waren er ook spanningen. Toen de cavalerie op een dag oefeningen uitvoerde in een tarweveld, klaagde Cyriel bij de bevelvoerende officier: 'Zie je dan niet dat dit veld pas bezaaid is?' De officier bood meteen zijn excuses aan. 'Sorry, *sir*, dat wist ik niet. Ik roep mijn mannen meteen terug en zal ervoor zorgen dat zij het weer bezaaien.' 'Dat zie ik niet gebeuren.' 'Hoezo? We hebben paarden en mankracht.' 'Die mannen kunnen dat niet.' 'Denk je dat er geen bekwame mensen zijn in Engeland?' *'I believe there are some, but you certainly didn't bring them here. The most clever boys stayed over there.'*

In het voorjaar van 1918 dreigden de Duitsers door te breken naar de Kemmelberg, gevaarlijk dicht bij Reningelst. Cyriel, Emma en de drie kinderen trokken weg, eerst naar Watou, dan naar Haringe en vervolgens met de trein naar Parijs, om uiteindelijk bij Caen te belanden. Enkele maanden na het einde van de oorlog, in het voorjaar van 1919, kwam het gezin terug naar de boerderij in Reningelst. Het woonhuis had geen ramen meer. Het vee was weg. In de velden zaten bomkraters. Ze moesten opnieuw beginnen.

De oorlog en de oorlogstreek zitten in mijn genen. Ondertussen ben ik historicus, geïnteresseerd in internationale politiek en gepassioneerd door reizen. Het komt in dit boek allemaal samen.

Een eeuw na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog reisde ik door Europa, naar de locaties waar zich de belang-

rijkste momenten afspeelden. Ik stond in het landschap waar alles gebeurde, waar de soldaten streden en leden: dit landbouwveld, deze heuvel of berg, aan de oever van deze rivier. Ik vond overal sporen terug die zijn overgebleven: een muur vol kogelgaten, een granaat aan de rand van een akker, een verroeste watertank, kraters en loopgraven, bunkers, grotten, forten, ruïnes. Daarnaast passeerde ik monumenten, begraafplaatsen, musea. Ik sprak met gedreven kenners ter plaatse. Ze gingen met me mee naar interessante plekken, ze gaven me richtlijnen, we hadden gesprekken over de oorlog in de regio. Geschiedenisminnaars onder elkaar, *brothers in arms*. Dat alles verweefde ik met het historische relaas. Zo trok ik mee met de soldaten in het landschap van nu. Ik stapte, fietste of reed vlak achter de troepen.

De belangrijkste momenten van de oorlog heb ik zo objectief mogelijk bepaald. De aanloop en de wapenstilstand moesten er zeker bij. De momenten tussenin werden gekozen op basis van enkele criteria: de invloed op het verdere verloop van de oorlog, de resultaten, het aantal slachtoffers, de duur. Ik kwam uit op deze selectie: de beginslagen in Servië, de Tannenbergslag, de Eerste Slag bij de Marne, de onderwaterzetting van de IJzervlakte en de Eerste Slag bij Ieper, de Russische opmars in Galicië, de Gallipolicampagne, de doorbraak bij Gorlice, de Servische terugtrekking, de slagen bij Verdun en de Somme, het Brusilov-offensief, de Derde Slag bij Ieper, de doorbraak bij Caporetto, het Verdrag van Brest-Litovsk, het Duitse voorjaarsoffensief Operation Michael, de Tweede Slag bij de Marne, de Thesalonikicampagne, de Slag van Vittorio Veneto. Het westfront komt aan bod, maar evengoed het Italiaanse front, het Balkanfront en het oostfront.

In vijf verschillende reizen, gespreid over een periode van zes maanden, ben ik door Europa getrokken. De eerste reis ging naar Slovenië en Italië. De tweede naar Oost-Europa: Polen, Oekraïne en Wit-Rusland. De derde naar de Balkan: Servië, Griekenland en Turkije (Sarajevo bezocht ik eerder al). De vierde reis naar Noord-Frankrijk. Ieper en de IJzer zijn een halfuurtje met de auto: dichtbij en toch een reis. Ik heb alle locaties bezocht, ook de moeilijker bereikbare. Vond de slag plaats op een berg, dan trok ik mijn bergschoenen aan en beklom ik die berg. Werden er gewonden overgebracht naar een eiland bij Corfu, dan liet ik me er door een visser naartoe varen. Als er een totaal verlaten begraafplaats in het midden van een Pools bos op mijn lijst stond, heb ik dat gezocht en bezocht. Dat het fort waar het Verdrag van Brest-Litovsk werd afgesloten zich in het moeilijker toegankelijke Wit-Rusland bevindt, leek me net boeiend.

Door de landschappen te bezoeken kon ik me beter voorstellen hoe alles verlopen is. Ik zag dat de heuvel waarover wordt geschreven inderdaad een dominante positie vormde, of hoe wijd de rivier was waar de soldaten over moesten. Op de top van de Sloveense Krn-berg, meer dan 2000 meter hoog, zag ik de absurditeit van een oorlog in het gebergte, wat het moet hebben betekend om die kanonnen daarboven te krijgen, om te slapen en te eten op zulke hoogtes. Zelf zweten om beter te weten.

Het historische relaas reconstrueerde ik op basis van alle informatie die ik op mijn tochten verzamelde en aan de hand van talloze bronnen, waaronder ooggetuigenverslagen.

Dit boek kijkt vanuit een breed Europees perspectief en is een samenspel van reis en geschiedenis. Het is een tocht door het continent en door de oorlog. Op zoek naar de ijzeren oogst.

FN1910

De moord in Sarajevo
en het uitbreken van de oorlog
Juni – augustus 1914

De stad heeft veel gezichten, maar slechts één naam. Sarajevo. De buitenbuurten op de hellingen zijn even stil als een plattelandsdorp. In de stad heerst overal levendigheid. In het oude Turkse centrum worden volop souvenirs in elkaar geklopt en zitten de duiven, zoals altijd, op hun Duivenplein. De studenten drommen samen in de Oostenrijkse wijk. Vanaf de minaretten weerklinken gebedsoproepen, tegelijk laten de kerkklokken zich horen, en uit een bar komen beats: een vreemd lied. De marktverkopers roepen alleen maar positieve dingen over hun groenten en fruit. En op het Vrijheidsplein zijn twee mannen met grote plasticen speelstukken aan het schaken. Rond hen staat een hele groep geboeid toe te kijken. Ze denken hardop mee. Het draait allemaal om de vijandelijke koning. Die moet je schaakmat zetten, doden.

Op donderdag 25 juni 1914 arriveerden de Oostenrijks-Hongaarse aartshertog en kroonprins Franz Ferdinand en zijn echtgenote Sophie Chotek met de trein in de Bosnische badplaats Ilidze (Ilidza), vlak bij Sarajevo. Na een lang Ottomaans bewind was Bosnië in 1878 bezet door Oostenrijk-Hongarije, en in 1908 formeel geannexeerd. Het werd een provincie in de dubbelmonarchie. De veelvolkerenstaat kreeg er een veelvolkerenland bij, met orthodoxe Serviërs, moslims en katholieke Kroaten. Franz Ferdinand was in Bosnië om als inspecteur-generaal de oefeningen van twee

legerkorpsen bij te wonen en daarna een politiek bezoek te brengen aan de provinciehoofdstad Sarajevo, waar hij zich zou presenteren als eerste troonopvolger van keizer Franz Joseph. De volgende twee dagen woonde Franz Ferdinand de militaire manoeuvres bij, terwijl Sophie scholen en weeshuizen bezocht. Tussendoor brachten ze een kort privébezoek aan de bazaar van Sarajevo.

In de ochtend van zondag 28 juni reisde het koppel met de trein naar Sarajevo. Het was een zonnige dag. Ferdinand was gekleed in een lichtblauw uniform en hij droeg een verenhoed, zijn vrouw had een witte jurk aan. Bij het treinstation werden ze ontvangen door provinciegouverneur Oskar Potiorek, burgemeester Fehim Curcic en verschillende andere hoogwaardigheidsbekleders. Na de verwelkoming stapte het hele gezelschap in auto's. Ze zouden via de Appelkade, aan de Miljackarivier, naar het stadhuis rijden voor een aantal plechtigheden. Vervolgens stond een bezoek aan het stadsmuseum op het programma en een etentje in het residentiepaleis van de gouverneur.

Rond 9.30 uur begon de colonne aan de rit. In de eerste wagen zaten de burgemeester en de politiecommissaris. Franz Ferdinand en zijn vrouw bevonden zich in de tweede auto, een prachtige zwarte Gräf & Stift met een grijze kap, die wegens het goede weer was opengeklapt. De wagen was voor deze gelegenheid uitgeleend door graaf Franz von Harrach, die in ruil de eer kreeg om mee te rijden. Hij zat naast de Tsjechische chauffeur, een zekere Leopold Lojka. Potiorek zat op de uitklapstoel tegenover het koppel, zo kon hij hun de bezienswaardigheden aanwijzen. Nog vier auto's volgden. In de laatste zat enkel een chauffeur, voor het geval dat een van de wagens zou stilvallen.

Enkele minuten na het vertrek bij het treinstation reed de colonne de Appelkade in, de lange straat langs de Miljacka die een kilometer verder eindigde bij het stadhuis. Potiorek had slechts beperkte veiligheidsmaatregelen getroffen, langs de te volgen route stonden honderdvijftig politieagenten. De gebouwen waren versierd met Habsburgse en Bosnische vlaggen. Er stond volk langs de weg, deels ook om de toen nog ongebruikelijke auto's te aanschouwen. Op verschillende plaatsen in de mensenmassa stonden zeven jongemannen met pistolen en bommen bij zich. Ze probeerden zich zo opvallend mogelijk te gedragen. Hun doel: kroonprins Franz Ferdinand vermoorden.

De jongens bij de rivier waren lid van Mlada Bosna (Jong Bosnië), een organisatie van jonge radicale Bosniërs — vooral Bosnische Serviërs — die zich verzette tegen de Oostenrijkse heerschappij en streed voor zelfbeschikking. Er waren wel meer van dit soort nationalistische bewegingen. Ze werden aangemoedigd of zelfs ondersteund door buurland Servië. Dat droomde van een Zuid-Slavische staat onder hun leiding, met inbegrip van Bosnië en de Kroatische en Sloveense gebieden in Oostenrijk-Hongarije.

Een van de samenzweerders was de Bosnische Serviër Gavrilo Princip. Hij werd geboren in het arme West-Bosnische Grahovo in 1894. Hij liep school in Sarajevo en kwam daar bij Jong Bosnië terecht. Dan trok Princip naar de Servische hoofdstad Belgrado. Hij meldde zich aan als vrijwilliger voor het Servische leger, om mee te vechten in de Eerste Balkanoorlog, tegen het Ottomaanse Rijk, maar hij werd vanwege zijn tengerheid en zwakke gezondheid afgekeurd. Het frustreerde hem enorm: hij wilde zich laten gelden, een daad stellen voor de Slavische bevrijding. Toen Princip in maart

1914 opving dat Franz Ferdinand eind juni Sarajevo zou bezoeken, vatte hij het plan op om een aanslag te plegen op dat symbool van de Oostenrijkse overheersing. Hij vernam dat de aartshertog zou komen op 28 juni, Sint-Vitusdag (Vidovdan), de dag waarop de Serviërs de nederlaag van hun leger in Kosovo in 1389 tegen de Ottomanen en het begin van de Ottomaanse overheersing in de regio herdachten. Voor nationalistische Serviërs, zoals Princip, voelde dat als een slag in het gezicht. Maar het was ook een uitgelezen dag om hard terug te slaan.

Samen met twee kompanen, Nedeljko Cabrinovic en Trifko Grabez, begon Princip in Belgrado aan de voorbereiding. De Zwarte Hand, een Servisch-nationalistisch militair genootschap, leverde hun vier pistolen — geproduceerd in de Belgische Fabrique Nationale, het ging om FN Model 1910 — en zes kleine bommen uit het wapenarsenaal van het Servische leger. De organisatie smokkelde hen over de grens. In Bosnië ontmoetten ze vier andere samenzweerders. Uiteindelijk waren ze met zes Bosnische Serviërs en één Bosnische moslim. In de ochtend van 28 juni verspreidde de groep zich langs de Appelkade. Gavrilo vatte post bij de Latijnse Brug. Ze wachtten gespannen op de komst van de stoet, en van die ene auto.

De Appelkade heet vandaag Obala Kulina bana. Het is een drukke auto- en tramweg. De Miljacka stroomt in een kanaalbedding waarover verschillende stenen en metalen bruggen gespannen zijn. Net zoals de aartshertog toen passeer ik overdadige Habsburgse gebouwen, die vandaag evenwel een andere bestemming hebben: de rechtenuniversiteit, de post, het nationale theater, een bank. Aan de andere kant van de rivier: de Evangelische Kerk, nu de Academie voor Schone Kunsten, en de Askenaskasynagoog. Ik kom bij de

weinig aantrekkelijke Cumurijabrug, met haar lage stalen bogen. Hier stonden de eerste vier aanslagplegers op korte afstand van elkaar: drie op het voetpad aan de kant van de rivier, één voor het eenzame witte gebouw met zijn opvallende koepeltoren.

Toen de auto langs de eerste comploteur reed, de Bosnische moslim Muhamed Mehmedbasic, durfde die geen actie te ondernemen. De tweede, Nedeljko Cabrinovic, die bij de waterkant stond, vroeg eerst aan een agent in welke auto Franz Ferdinand zat en gooide toen een bom. Lojka, de chauffeur, zag het projectiel aankomen en versnelde. De bom ketste af op de kap van het voertuig en ontplofte tegen het wiel van de volgende wagen. De menigte panikeerde. Twee inzittende officiers en enkele omstanders raakten gewond, het aarts-hertogelijke paar bleef ongedeerd. In plaats van snel door te rijden liet Franz Ferdinand de stoet halthouden, om te zien wat er aan de hand was.

Cabrinovic sprong na de aanslag in de rivierbedding, waar het water — net zoals vandaag — heel laag stond. Door enkele burgers en politiemannen werd hij bij zijn kraag gevat. De anderen hielden zich gedeisd. Gavrilo had de explosie en de krijsende menigte gehoord en kwam kijken. Hij zag nog net hoe de politie Cabrinovic wegbracht.

Franz Ferdinand was ontzet. Maar hij ging ervan uit dat het om een geïsoleerde actie van een gek ging en besloot om het programma voorlopig gewoon voort te zetten. De getroffen auto bleef op de weg staan, de gewonden werden behandeld en zouden naar het ziekenhuis worden gebracht. De overige wagens vertrokken naar het stadhuis, met een hogere snelheid. Ze reden voorbij de volgende samenzweerders, maar daar merkten ze niets van. Vaso Cubrilovic zag Sophie in haar witte gewaad en had medelijden met haar.

Cvetko Popovic, die tegenover hem aan de andere kant van de straat stond, zag niet op tijd in welke auto de kroonprins zat. Gavrilo was te laat omdat hij zijn post had verlaten. De twee laatsten even verderop, Danilo Ilic en Trifko Grabez, kwamen ook niet in actie. De aartshertog raakte zonder problemen bij de prachtige bestemming.

Het toenmalige stadhuis is een groots driehoekig gebouw in pseudo-Moorse stijl, ingewijd in 1896. De gevel bestaat uit gele en rode lagen, kantelen, zuiltjes, allerlei decoraties. In 1949 werd het herbestemd als Nationale en Universitaire Bibliotheek. In augustus 1992, tijdens de Bosnisch-Servische belegering van Sarajevo, raakte het zwaar beschadigd en brandde alles uit, tienduizenden boeken gingen verloren. Door allerlei financiële perikelen is het nu pas volledig gereconstrueerd. Zoals het eruitzag toen Franz Ferdinand er binnenstapte.

Zoals gepland hield burgemeester Curcic eerst een welkomsttoespraak. Hij bleef uit pure zenuwachtigheid bij zijn voorbereide tekst en zei: 'De burgers van Sarajevo zijn uiterst blij en enthousiast om het bezoek te ontvangen van Uwe Hoogheid...' Meteen onderbrak Franz Ferdinand hem: 'Ja, ik zie het! Ze gooien hier met bommen naar me!' De burgemeester, hevig zwetend, kon geen woord meer uitbrengen. Er viel een stilte. De aartshertog kalmeerde: 'Mijn excuses. Gaat u gerust verder.' Curcic worstelde zich door de rest van zijn speech. Daarna was het de beurt aan Franz Ferdinand. Hij week even af van zijn tekst door te zeggen: 'Met tevredenheid stel ik vast dat de bevolking verheugd is over het mislukken van de moordpoging.'

Na de verwarrende ceremonie werd besproken wat er nu zou gebeuren. Normaal moest de stoet een eindje terugrijden langs de Appelkade, rechts inslaan in de Franz Joseph-

straat en zo naar het stadsmuseum rijden. Franz Ferdinand en zijn echtgenote besloten echter, in samenspraak met Potiorek, om in het garnizoenshospitaal een bezoek te brengen aan de twee gewonde officiers. Ze zouden daarvoor weer heel de Appelkade afrijden, in een iets hoger tempo. Voor alle zekerheid. Franz Ferdinand en Sophie verlieten het stadhuis. Op dat moment werd een bekend geworden foto genomen vanaf de plek waar ik sta: het paar, kijkend naar de trappen, links en rechts van hen hoogwaardigheidsbekleders, sommigen met fez, enkelen onder hen brengen de militaire groet. Lojka zit al klaar, de kap is nog steeds open. Na de foto stapten ze in de wagen. Harrach ging heldhaftig op de linkertrede van de auto staan, met getrokken sabel, om het koppel indien nodig te beschermen.

Potiorek vergat echter de chauffeurs in te lichten over de gewijzigde route. Ze reden eerst nog over de Appelkade, maar dan sloeg de voorste auto ter hoogte van de Latijnse Brug rechts af, de Franz Josephstraat in, op weg naar het museum. Lojka volgde. De gouverneur riep naar hem dat hij moest stoppen. 'De plannen zijn veranderd! We gaan eerst naar het ziekenhuis, langs de Appelkade.' De chauffeur remde, de wagen kwam tot stilstand. Recht tegenover de ingang van de kruidenierswinkel op de hoek.

Ik ben de colonne gevolgd, door de rijen toeschouwers, en sla de Franz Josephstraat in, vandaag de Zelenih Beretki. In het drie verdiepingen hoge hoekgebouw, waar de gevel nog schade vertoont van de Joegoslavische oorlog, bevond zich in 1914 de kleine supermarkt Moritz Schiller. Een 'Spezereien und Delikatessen-Handlung', zoals op de façade vermeld stond. Boven de ramen hing aan elke zijde een bord met reclame voor de Croatia Osiguravajuća Zadruga, een verzekeringsmaatschappij in Zagreb — die overigens nog

steeds bestaat. Tegen de hoek, waar nu camera's hangen, plakte een opvallend groot bord van een fles Hongaarse Törleywijn. Schiller had geen lesje te leren als het over reclame ging. De winkel was open die zondag. De eigenaar en zijn vrouw stonden buiten.

Hier, bij deze straathoek, stond op dat moment Gavrilo Princip. Na de mislukte aanslag had hij wat staan dralen, bang dat alles in het water was gevallen. Dan was hij naar deze plek gekomen, in de hoop dat de oorspronkelijke reisweg werd behouden. Hij stond bij de ingang van de winkel toen de auto van Franz Ferdinand de straat in draaide en récht voor hem stilviel, op amper twee meter. Gavrilo greep zijn kans. Hij trok het Belgische pistool uit zijn zak en deed een stap vooruit. Harrach stond aan de andere kant en kon niet ingrijpen. Gavrilo schoot tweemaal van dichtbij. De eerste kogel doorboorde de halsslagader van Franz Ferdinand. Vervolgens richtte hij op Potiorek, maar het schot trof Sophie in haar buik.

Lojka drukte het gaspedaal in en reed snel richting de residentie van de gouverneur. Princip probeerde zelfmoord te plegen, maar een omstander sloeg de revolver uit zijn handen. Enkele toeschouwers begonnen hem te slaan en te schoppen, tot aansnellende politieagenten hem uit de menigte wegsleepten.

Intussen waren de hoogheden in de auto stervende. Sophie hing voorovergebogen. Franz Ferdinand kon nog uitbrengen: 'Sophie, liefje, niet sterven, blijf in leven voor onze kinderen.' Tegen Harrach zei hij: 'Het is niets. Het is niets.' Waarna hij het bewustzijn verloor. Sophie was al dood toen ze bij het paleis arriveerden. Franz Ferdinand overleed kort erna, rond 11.00 uur.

De gevolgen van deze aanslag waren veel ingrijpender dan Princip had kunnen vermoeden. Hij had een verzetsdaad willen plegen tegen de Oostenrijkse heerschappij in Bosnië. Het bleek de aanleiding tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

In de dagen na de aanslag arresteerde de Oostenrijkse politie de handlangers van Princip en de vermeende medeplichtigen. Alleen Mehmedbasic kon ontkomen, hij vluchtte naar Montenegro.

De rechtszaak vond plaats in Sarajevo in oktober 1914, terwijl de oorlog woedde. Van de samenzweerders bij de kade was alleen Danilo Ilic ouder dan twintig jaar, de minimumleeftijd voor de doodstraf volgens de Oostenrijkse wetgeving. Hij werd opgehangen. De zes anderen waren onder de twintig jaar en dus te jong om geëxecuteerd te worden, ze werden allen veroordeeld tot een lange gevangenisstraf. Slechts twee van hen overleefden de oorlog: Vaso Cubrilovic stierf in 1990, Cvetko Popovic in 1980. Gavrilo Princip kreeg het maximum van twintig jaar opsluiting. In zijn cel in het Tsjechische Theresienstadt (Terezin), later de plaats van het Duitse concentratiekamp, kwijnde hij weg door de barslechte omstandigheden. Terwijl buiten de Grote Oorlog woedde, raakte hij ondervoed, liep hij tuberculose op en moest een van zijn armen worden geamputeerd. Hij stierf op 28 april 1918 in de ziekenboeg van de gevangenis, enkele maanden voor het einde van de oorlog die hij op gang had geschoten.

Sinds 1920 rust Princip samen met verschillende andere betrokkenen in de Kapel voor de Helden van Vidovdan op de orthodoxe Sint-Markbegraafplaats in Sarajevo.

De symboliek van de straathoek is vaak veranderd. In 1916 plaatsten de Oostenrijkers een monument bij de Latijnse Brug ter nagedachtenis aan Franz Ferdinand en Sophie: twee granietzuilen op een marmersteen, elk met een kroon bovenop, een gedenkplaat en een medaillon dat het paar afbeeldde. Aan de andere kant kwam een stenen zitbank vanwaar men naar het monument en de plaats van het onheil kon kijken.

Na de oorlog en de implosie van Oostenrijk-Hongarije ontstond het Koninkrijk der Serviërs, Kroaten en Slovenen (Koninkrijk Joegoslavië), precies datgene waar Gavrilo Princip voor had gestreden. Hij werd dan ook beschouwd als een held, een vrijheidsstrijder die vocht tegen de bezetter en mee de basis legde voor de Joegoslavische staat. De nieuwe autoriteiten haalden in 1919 het Oostenrijkse monument weg en noemden de brug naar Princip. In 1930 kwam er een gedenksteen in de muur van het hoekgebouw: 'Princip riep hier de vrijheid uit op Vidovdan 28 juni 1914.'

In april 1941, toen Sarajevo onderdeel was van een fascistische Kroatische staat, rukten Duitse soldaten de steen uit de muur en schonken hem aan Hitler voor zijn tweeënvijftigste verjaardag.

In het communistische Joegoslavië van Josip Broz Tito was Princip een revolutionair en een martelaar van de vrije Joegoslavische staat. In het hoekgebouw werd in 1953 het Museum Mlada Bosna geopend, over Gavrilo Princip en Mlada Bosna. De brug werd weer de Principbrug. Op de plaats waar hij had gestaan toen hij de schoten afvuurde, metselde men in het trottoir een steen met zijn voetafdrukken. Het was meteen een attractie: toeristen lieten foto's nemen terwijl ze op de steen stonden en deden alsof ze schoten. In 1945 plaatste men een nieuwe gedenkplaat: 'De